

Nicolay

ARKEOLOGISK TIDSSKRIFT NR. 46
ISSN 0332-8937 (1-1986)

Nicolay

Arkologisk tidsskrift

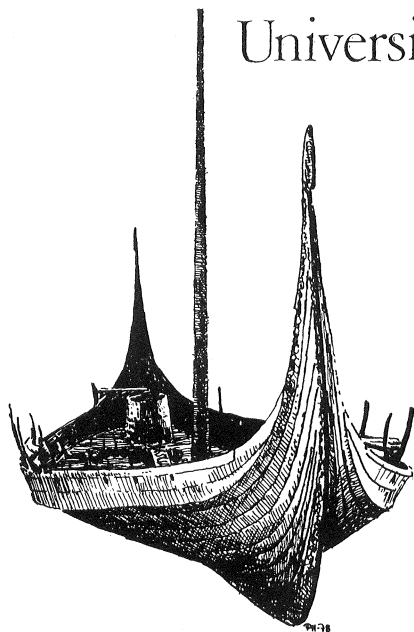
Utgis av studentene ved Universitetets Oldsaksamling.

REDAKSJON: Wenche Helliksen, Margrete Simonsen, Espen Uleberg,
Tone Eriksen, Inger Marie Berg Hansen, Ove Olstad.
Øystein Ekroll. Kontaktperson, Historisk Museum,
Bergen.

Redaksjonen mottar gjerne artikler og mindre innlegg fra leserne.
Forfatterinstruks sendes på anmodning.

Nicolay utkommer med 2 numre pr. år. Abonnement koster kr. 30,-.
Løssalgspriser pr. nr.: Nr. 1-27 kr. 5,-(nr.13 utsolgt)
" 28-38 " 10,-
" 39- " 15,-
Nr. 16-30 (1974-79) innbundet kr.175,-.

Adresse: Universitetets Oldsaksamling,
Frederiks gate 2, 0164 - Oslo 1.
Postgiro: 2 05 02 50
Bankgiro: 7023.30.39878.

Universitetets Oldsaksamling

Vikingskipshuset

De tre vikingskipene fra Tune,
Gokstad og Oseberg. Åpningstider:
2/5-31/8: kl. 10-18 alle dager
1/9-30/9: kl. 11-17 "
1/10-31/5: kl. 11-15 "

Den forhistoriske avdeling

Rike samlinger fra førhistorisk
tid og middelalder. Av særlig
interesse: Vikingtiden.
1/6-30/8: kl. 11-15
1/9-31/5: kl. 12-15
Mandager stengt.

Nicolay

UTGIS MED STØTTE FRA SAMSKIPNADENS KULTURSTYRE.

Forside: Fra M. Taylor, The Lewis Chessmen.
1978 The Trustees of the British Museum.

FORORD

Endelig kommer Nicolay ut igjen. Dessverre for presise bidragsytere og en aldri hvilende redaksjon lider vi under mangel på stoff; lovede artikler som ikke er ferdige i tide, og som etterhvert viser seg aldri å bli ferdige, er en plage. Redaksjonen har sett seg nødt til å la både 85- og 86-årgangen bestå av bare ett hefte hver. Nicolay har krevet inn abonnementspenger etter hefter og ikke etter kalenderår. Abonnentene som betalte da de mottok 85-heftet i -86 betalte da for 85- og 86-årgangen.

Vi regner med at 87-årgangen vil ha to hefter. Nicolay, med sine 600 abonnenter, når fram til et bredt publikum over hele Norden. Vi tar gjerne debattinnlegg, og veien fra manuskript til ferdig hefte er - ofte - kort hos oss.

Dette nummeret spenner vidt; her vil vi minne særskilt om diskusjonen omkring verdensarkeologkonferansen. Arkeologer bør jo, kanskje endog framfor andre, vite at vitenskap ikke kan være verdifri og apolitisk. Deltagelse ved en eventuell verdenskonferanse i Mainz kan bare oppfattes som en støtte til mindretallsregimet i Sør-Afrika.

GRAVSKIKK SOM KILDE TIL STUDIUM AV KRISTNINGSPROSESSEN.

INGER HELENEVIBE MÜLLER.

Ved undersøkelsen i Peterskirken i Tønsberg 1972 ble det påvist graver med en mer nordlig orientering enn stenkirken og graver tilhørende denne. Beliggenhet og stratigrafiske forhold viste at gravene med avvikende orientering var eldre enn stenkirken og derfor trolig har tilhørt en forgjenger, en eldre Peterskirke. Fig.1. Gravenes beliggenhet i forhold til skipets vest - og syd - mur og til frilagte deler av koret tyder på at de har tilhørt kirkegården syd og sydvest for den eldre kirke (Vibe Müller 1973:11-12).

Mens stenkirken hadde et avvik på ca. 8° i forhold til øst - vest retningen, hadde de eldste graver et avvik på ca. 40°. Dette tilsvarer noenlunde samme orientering som gateløp og bebyggelsesrester som er frilagt ved undersøkelser de senere år (Wienberg 1983 og Flodin og Runeby 1983). Lengdeaksens markerte avvik fra øst - vestretningen har derfor trolig vært bestemt av og tilpasset en eksisterende bebyggelsesstruktur, mens det ved oppførelsen av stenkirken har vært tatt hensyn til en mer korrekt orientering i overenstemmelse med kristen gravskikk.

Tilsvarende forhold kjennes fra Oslo, hvor graver tilhørende den eldste Clementskirke har fått sin orientering bestemt av et eldre bebyggelsesmønster som også har vært utslagsgivende for kirkegårdens utstrekning (Eide 1974:162). Et parallelt fenomen utgjør muligens også Mariakirken i Bergen, hvor det under den stående kirkes

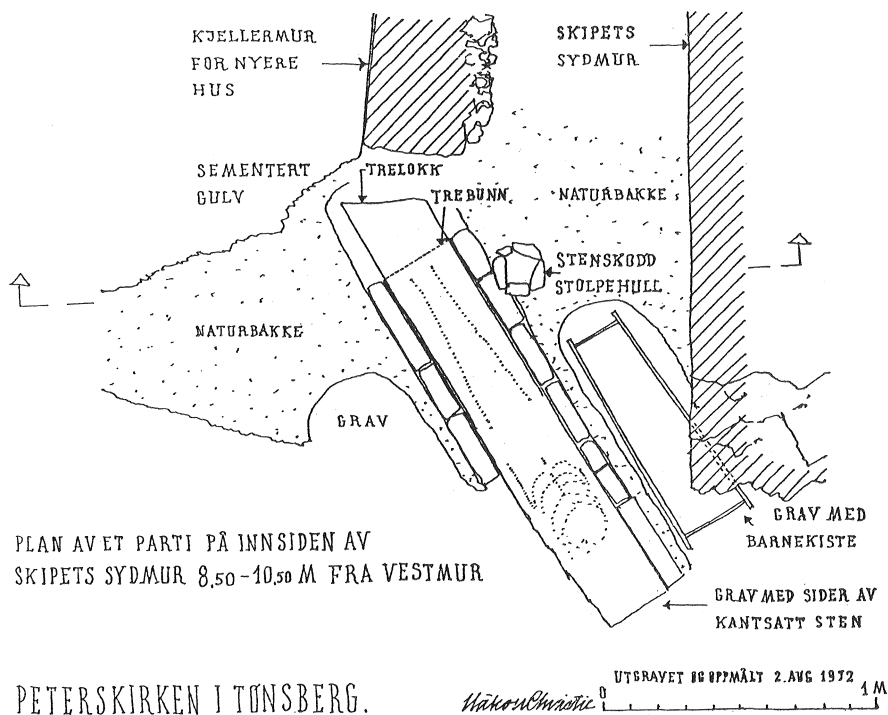

Fig.1. Peterskirken i Tønsberg. Graver eldre enn stenkirken.

vestttårn er påvist murrester tilhørende en eldre kirke med 25 - 30° mer sydlig orientering enn den nåværende (Lidén 1975:15).

På grunnlag av påvisningen av kirkegårdens nordvest - hjørne og kartlegging av lokaliserte gravers utstrekning synes et lignende forhold å ha gjort seg gjeldende i Peters - kirken. Sammenholdt med spor av gateløp, bebyggelse og eiendomsgrenser er det mulig å sannsynliggjøre en re - konstruksjon av den opprinnelige kirkegård (Vibe Müller

1985). Fig.2.

Både Laurentiuskirken, Mariakirken og Olavsklosterets kirke har hatt noenlunde samme orientering som den yngre Peterskirke, mens kirkegårdenes grenser og de frilagte deler av klosterbygningene har fulgt den øvrige bebyggelsesstruktur. ¹⁾ Fig.2. Dette tyder på at kirkenes orientering er sekundær, og at de kan ha hatt en forgjenger med en mer nordlig øst - vestakse i likhet med eldre Peterskirke.

Ved omorienteringen er yngre Peterskirke blitt liggende skjevt i forhold til bebyggelse og gateløp. Dette må ha vært så mye mer iøyenfallende i middelalderbyen, da kirken ble bygget i sten og fikk en lengde på ca. 30 m. Det samme har vært tilfelle for de øvrige omtalte kirker. Den systematiske endring har derfor neppe vært tilfeldig og har trolig sammenheng med behovet for en mer korrekt øst - vestakse ut fra kirkelige hensyn. Dette innebærer også at den eldre orientering med bakgrunn i topografiske forhold ikke lenger var akseptabel.

Tilsvarende eksempler på en opprinnelig avvikende orientering etterfulgt av en tilnærmet korrekt øst - vestakse kjennes også fra kirkesteder utenfor byene. De begrensede rammer for kirkens plassering må her ha vært mindre enn i byene, og det er derfor grunn til å se om disse kan bidra til å belyse spørsmålet om hvorfor det ble nødvendig med endring av orienteringen.

Ved undersøkelsen i Høre stavkirke 1979 ble det påvist graver med en mer nordlig orientering enn de yngre kirker (Berg 1981:77). Fig.3. Kirken ble oppført på gården

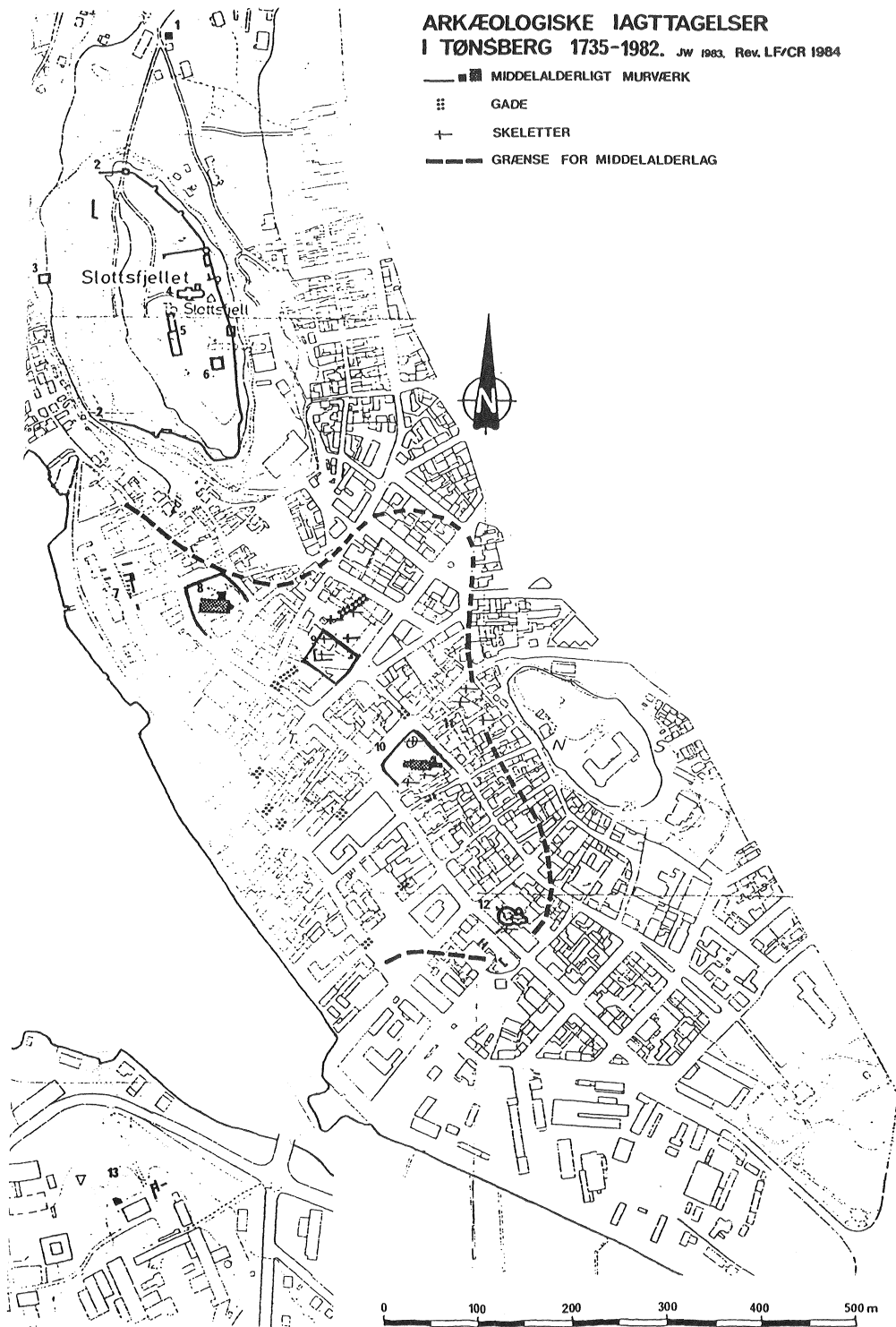
Fig.2.(Neste side).

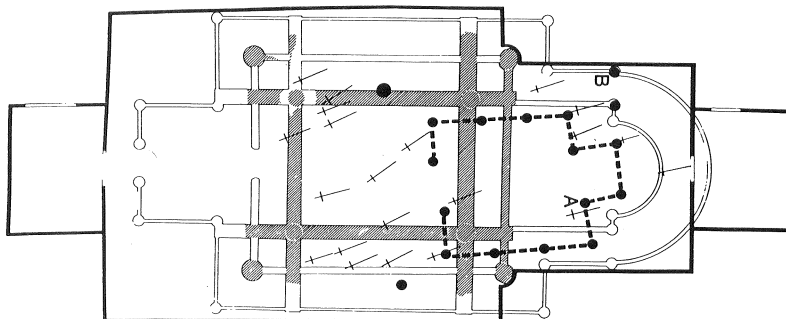
Rekonstruksjon av Peterskirkens opprinnelige kirkegård. Inntegnet på kart over middelalderse gateløp og bygningsrester i sten. Etter Wienberg 1983 og Flodin og Runeby 1983.

7. Kongsgården, 8. Laurentiuskirken, 9. Peterskirken, 10. Mariakirken og 12. Olavsklosteret.

ARKÆOLOGISKE IAGTTAGELSER I TØNSBERG 1735-1982. JW 1983. Rev. LF/CR 1984

- MIDDELALDERLIGT MURVERK
- ⦿ GADE
- +
- GRÆNSE FOR MIDDELALDERLAG

Sammentegning av de ulike stadiene i Høre kirkes bygningshistorie. Korsene viser graver fra før ca. 1100. Stiplet linje og fylte sirkler viser stolpekirken fra ca. 1100. Åpen linje viser rekonstruksjon av kirken fra ca. 1180, revet 1822. Skraverte områder er de gjenværende deler av kirken fra ca. 1180. Heltrukken linje viser nåværende omkrets av kirken, utvidet i 1822. Bokstaven A viser graven som Magnus Olavssons mynt lå i (fig. 21). Bokstaven B er stolpehullet med den danske penningen fra 1000-tallet (fig. 22). (J. Jensenius).

Fig.3. Høre stavkirke i Valdres. Undersøkelse 1979.
Etter Berg 1981.

Kvien og kan ha hatt sin opprinnelige orientering til - passet bebyggelsen på gården, men dette forklarer ikke hvorfor dens etterfølgere fikk en mer korrekt øst - vest - akse.

I Ringebu har den eldste kirkebygning hatt en mer syd - lig orientering enn sin etterfølger. Kirkestedet ligger noen hundre meter fra de nærmeste gårder, og den opp - rinnelige kirke har ifølge undersøkelsene i 1980 - 1981 blitt anlagt på en tidligere åker (Skre 1984:78). Avstanden tyder på at bebyggelsen har vært av underordnet betydning for kirkeorienteringen, mens kirken har vært mer tilpasset de topografiske forhold enn den nåværende.

I Mære kirke i Nord - Trøndelag er det likeledes på - vist graver med avvikende øst - vestakse i forhold til de to

senere kirker (Lidén 1969:8).

Analyse av jernalders gravfelt på Voss tyder på at gårdens dyrkede mark og topografiske forhold har vært av betydning for gravfeltets plassering og den dødes orientering (Næss 1970:81). De eldste kirkers avvikende orientering kan ha bakgrunn i tilsvarende forhold og kan derfor ha røtter i en prekristen tradisjon som er blitt brutt ved oppførelsen av neste generasjon kirke, hvor aksene er blitt justert i henhold til forordninger om kristen gravskikk og som en bevisst reaksjon mot tidligere godtatt sedvane.

Den første generasjon graver i Høre og den eldste kirkebygning i Ringebu tilhører 1000 - årene (Berg 1981:77 og Skre 1984:78). Det samme gjelder trolig de eldste gravene i Mære, da den stående kirke som representerer annen generasjon er fra 1100 - årene (Lidén 1969:5). Om orienteringen av Clemenskirken i Oslo har skjedd så tidlig som omkring 1080 - 1090 (Eide 1974:138), i Mariakirken i Bergen etter ca 1140 (Lidén 1974:16), mens dateringen av eldre Peterskirke er usikker.

Kirker og kirkegårder med avvikende orientering synes derfor primært å ha tihørt tiden før 1100 med en begynnende omorientering mot slutten av århundret, men muligheten til dette må ha vært avhengig av når det ble aktuelt å erstatte den foregående bygning. I senere del av 1000 - årene ble landet inndelt i bispedømmer med fast sete for biskopene (Gallén 1956:619), og tienden ble innført omkring 1130 (Hamre 1974:281). Det vil si at kirken som institusjon ble organisert i regionale enheter med egen administrasjon og sikre inntekter, samtidig som det foregikk en forskyvning av ivaretagelsen av de kirkelige interesser fra konge til biskop. Det kan derfor tenkes at omorienteringen av kirker til en mer korrekt øst - vestakse reflekterer denne endring, og at den konkretiserer den etablerte kirkes myndighet som et bevisst brudd med prekristne tradisjoner i en tidligere fase. Det kan derfor også tenkes at den eldre, avvikende orientering var knyttet til oppførelsen av kirker i en periode avhengig av individuelle løsninger og enkelt -

personers eller slekters initiativ, og at den reflekterer en ordning forut for sognekirkesystemet. Muligheten til å fortsette tradisjonen med gravplass på gården og bi - beholdelse av andre trekk ved gravskikken kan ha vært en medvirkende årsak til at private lot bygge kirker, og at det ble nødvendig å innskjerpe kristne regler da kirken selv kunne begynne å organisere og finansiere kirke - byggingen.

Analyse av gravfunn fra yngre jernalder i Aust - Agder tyder på at hedensk gravskikk opphører i enkelte områder omkring 950, mens den i andre strøk fortsetter frem til midten av 1000 årene. Fordelingen av gravmaterialet tyder dessuten på at gravskikken først forsvinner i kystdis - triktene, noe som kan ha sammenheng med at den eldste riks samling hovedsaklig synes å ha omfattet disse områder, og at misjonsvirksomheten derfor tidligere fikk fotfeste her (Larsen 1984:180).

I områder hvor gravskikken opphører tidlig er hoved - parten haugbegravelser og 27 av 32 graver skjelettbe - gravelser, mens det i områder hvor den går lenger opp i tid blir flere flatmarksgravfelt og nesten utelukkende skjelettbegravelser (Larsen 1984:190).

Den økende tendens til overgang til flatmarksfelt og skjelettbegravelser tyder imidlertid på at kristen på - virkning blir mer markert i gravskikken utover i 1000 - årene. Bruken av enkelte gravgodstyper som mynt er dess - uten ikke begrenset til prekristne graver. Det er derfor spørsmål om det er mulig å fastsette et entydig skille mellom gravplass og kirkegård i en periode med vekslende dominans mellom hedenske og kristne trekk i gravskikken.

De eldste gravene i Høre er identifisert som til - hørende en kirkegård på grunn av at de har noenlunde samme orientering, generell mangel på gravgods, og at det senere ble oppført kirke med kirkegård. En av gravene inneholdt imidlertid gravgods i form av mynt fra 1042 - 47 (Berg 1981:77 - 78). ²⁾ Bygningen i Ringeby er likeledes tolket som kirke ut fra kontinuitet med den yngre kirke og kirke -

gård. Det samme gjelder Clemenskirken i Oslo, Mariakirken i Bergen og den eldre Peterskirke. De eldste graver i Mære antas også å ha tilhørt en kirkegård, samtidig som det ble funnet materiale som indikerer et hedensk kultsted forut for kirkene (Lidén 1969:9 og 15). Både i Høre og Ringebu er det gravhauger på kirkegården eller i nærheten av kirken (Nicolaysen 1862 - 1866:119 og 88), men det er usikkert om det har vært direkte sammenheng eller brudd i kontinuiteten mellom gravplass og kirkegård. Dette gjelder også for andre kirkesteder hvor det har vært eller fortsatt finnes gravfelt ved eller i nærheten av kirken, og for myntfunn fra 1000 - årene fra kirker eller kirkegårder, da funnomstendighetene er usikre (Skaare 1976). Den enkeltfunne mynt fra 1047 - 74 fra Nomeland kirkegård som tidligere var gravplass og som derfor antas å stamme fra en hedensk grav samt det ene gravfunnet fra Nomeland med mynt datert så sent som 1047 -74 (Larsen 1984:175), utelukker derfor ikke muligheten for kontinuitet mellom gravplass og kirkegård eller at det har vært samtidighet mellom disse.

De regionale og kronologiske forskjeller i gravmaterialet fra yngre jernalder i Aust - Agder avspeiler derfor trolig ikke bare etableringen av kristendommen, men har antagelig også sammenheng med spørsmålet om organisering og bygging av kirker og opprettelse av kirkegårder i en overgangsfase, og i hvilken utstrekning slike fantes i tilstrekkelig grad før det forelå mulighet og midler til utbygging av et nett av sognekirker. Kristenrettens bestemmelser om kirker, kirkegårder og gravleggelse må derfor trolig ikke bare betraktes som entydige regler for gjeldende prinsipper, men også som nødvendige reguleringer av tidligere aksepterte kompromissløsninger som ledd i misjonsvirksomheten.

Artikkelen er et omarbeidet innlegg holdt på Oldsaks - samlingens forskningsseminar 11.2.1986.

Noter.

- 1) Peterskirken og Olavsklosteret ble antagelig ikke gjenoppbygget etter brannen i 1536, og gateløp og eiendomsgrenser er derfor endret i disse kvartalene.
- 2) Det er usikkert i hvilken utstrekning gravene ble undersøkt og hvor mange som inneholdt gravgods.

Litteratur.

- Berg, Karin 1981. Myntfunn fra Høre kirke i Valdres. Foreningen til norsk fortidsminnes - merkers bevaring. Årbok.
- Gallén, Jarl 1956. Biskop. Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder I. Oslo.
- Hamre, Lars 1974. Tiend. Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder XVIII. Oslo.
- Larsen, Jan Henning 1984. Graver fra sen hedensk tid i Aust - Agder. Universitetets Old - sakssamlings Årbok 1982/1983. Oslo.
- Lidén, Hans-Emil 1969. From Pagan Sanctuary to Christian Church. The Excavation of Mære Church in Trøndelag. Norwegian Archaeological Review. Vol.2. Oslo.
- " " " 1975. Spor av Bergens eldste kirkebygning? Vern og virke 1974. Oslo.
- Nicolaysen, N. 1862-1866. Norske Fornlevninger. Kristiania.
- Næss, Jenny-Rita 1970. The Significance of Orientation Elements in Iron Age Burial Customs at Voss: a Tentative Interpretation. Norwegian Archaeological Review. Vol.3. Oslo.
- Skaare, Kolbjørn 1976. Coin and Coinage in Viking-Age Norway. Lund.

Utrykte kilder.

- Eide, Ole Egil 1974. De toskipede kirker i Oslo. Et forsøk på redatering og opphavsbestemmelse med utgangspunkt i de siste utgravninger i Clemenskirken. Mag.art. avhandling i nordisk arkeologi. Bergen.
- Flodin, Lena og Runeby, Christian 1983. Innberetning over de arkeologiske utgravningene i Tollbodgaten 9-11, Øvre Langgate 65, Tønsberg, 1983.
- Müller, Inger Helene Vibe 1974. Rapport om undersøkelser i Peterskirken i Tønsberg i tiden 17.juli - 2.august 1972.
- " " " 1985. Peterskirken i Tønsberg. Upublisert manuskript.
- Skre, Dagfinn 1984. Gård og kirke, bygd og sogn. Organiseringsmodeller og organiseringsenheter i middelalderens kirkebygging i Sør - Gudbrandsdalen. Mag.art. avhandling i nordisk arkeologi. Oslo.
- Wienberg, Jes 1983. De kirkelige institusjoner i Tønsberg. En undersøgelse af den kirkelige topografi og en vurdering af kirkens rolle i middelalder - byens udvikling.

KAN ARKEOLOGIEN FORBLI POLITISK NØYTRAL?

ØIVIND LUNDE.

Den som fikk anledning til å delta i Southampton - konferansen hvor arkeologer fra hele verden var samlet, vil neppe glemme den opplevelsen. Dette ikke bare fordi Sør - Afrika ble boikottet og at derfor deltagelsen fra tredje verden var overveldende. Ei heller fordi så mange og konfliktfylte tema ble diskutert, men kanskje fordi som professor Peter Ucko, sekretær i British Executive Committee, uttrykte det at "archaeology, always used by politicians to justify their regimes, is now growing up and recognicing its own political nature". Ved den avsluttende plenardiskusjonen hadde jeg en ubeskrivelig følelse av at jeg var tilstede på hva som med store ord kan betegnes som et "historisk møte". I det følgende vil jeg kort skissere forspillet til konferansen, hva den gikk ut på og hva den resulterte i. Slik jeg oppfatter det kan man som arkeolog ikke la være å ta stilling til de realiteter som så tydelig ble presentert

FORSPILLET:

Dramatikken om det skulle bli noen konferanse eller ei øket fra uke til uke det siste året, og helt inn til det siste var det usikkert om det ville bli mulig å avvikle en verdenskonferanse for arkeologi. Det hele begynte med at "The International Union of Pre - historic and Protohistoric Sciences" (IUSPP - mer kjent under den franske forkortelsen UISPP som brukes i det

følgende) aksepterte det britiske tilbud om å arrangere verdenskonferansen i Southampton i 1986. Organiseringen var langt fremskredet da Southampton kommune og organisasjonene for universitetslærerne og studentene, m.fl. gjorde det klart at deltagelse fra Sør - Afrika, hvite som svarte, ikke kunne aksepteres. At det ikke dreiet seg om noen form for offisiell representasjon, men kun deltagelse på personlig grunnlag hadde lite å si. Det sto da også klart at mange fra andre land ville trekke seg dersom sør - afrikanere deltok.

Av de tre alternativene organisasjonskomiteen nå sto ovenfor var det å flytte konferansen eller å inn - stille den, blitt nærmest umulig, derimot var fremdeles det tredje alternativet å avholde den uten deltagelse fra Sør - Afrika en mulighet. I komiteens redgjørelse den 21.2.86, til de påmeldte deltagerne heter det om komiteens vedtak høsten 1985: "British Executive Committee felt that under normal circumstances the principle of free interchange between bona fide scholars of all countries, irrespective of nationality, philosophical conviction or religious faith should be paramount, but that at present the circumstances in South - Africa and Namibia were not normal".

27 sør - afrikanere og namibiere fikk så om høsten 1985 beskjed om at de ikke fikk delta neste år. Denne kontroversielle avgjørelse førte til at noen av de etablerte britiske og utenlandske påmeldte trakk seg, men mange støttet også avgjørelsen.

Den 17.1.86 hadde UISPP "International Executive Committee" et ekstraordinært møte om det britiske vedtaket. Det deltok 15 medlemmer fra Vest - Europa og USA. Ingen av medlemmene fra tredje verden eller Øst - Europa deltok eller ble tatt med på råd. Man vedtok å trekke støtten tilbake fra Southampton dersom ikke boikotten ble hevet innen 15.2.86. Skulle dette ikke skje ville en ny

alternativ verdensarkeologkonferanse holdes i Vest - Tyskland, Mainz/Frankfurt i september 1987. Medlemmene av UISPP's "Permanent Council" som formelt skulle avgjøre saken ble så skriftlig orientert om vedtaket. De kunne deretter skriftlig ta avstand fra avgjørelsen innen 15. 2.86 om de ikke skulle tas til inntekt for å støtte ved - taket. At postgangen i verden er så ymse, kan neppe ha opptatt sekretariatet i UISPP.

Vedtaket i UISPP førte til heftige diskusjoner i det britiske arkeologmiljøet. Saken ble diskutert både i "British Executive Committee" og i "British National Committee". Siden man ikke fikk påvirket sør - afrikanerne til å trekke seg frivillig, sto man ovenfor to alternativ: avlyse med de store økonomiske konsekvenser dette ville innebære, eller holde konferansen uten Sør - Afrikansk deltagelse. Etter mange møter som førte til at flere trakk seg fra sine verv og som splittet det arkeologiske miljøet i to leire, vedtok man å holde konferansen uten Sør - Afrika. Etter det britiske vedtaket trakk UISPP sin støtte fra konferansen og ba Vest - Tyskland holde verdens - arkeologkonferansen i september 1987.

KONFERANSEN:

Boikotten førte nok til at endel trakk seg, men at hele 1100 av de ialt ca. 3000 forhåndspåmeldte fra 102 land, møtte fram i Southampton, viser en meget sterk del - tagelse. Deltagelsen ble påtagelig svak fra endel Vest - Europeiske land som f. eks Vest - Tyskland (2 personer). Fra den tredje verden var derimot deltagelsen overveldende og dette forhold preget sterkt konferansen. Boikottfraksjonens viktigste argument var at utelukkelsen av Sør - Afrika var i strid med det hevdvunne prinsipp om forskningens frihet. Til dette ble det replisert: frihet for hvem? Det er mot denne bakgrunn en må se på slike spørsmål som:

- Hvem skal ha rett til å verne, pleie, forske, forbruke, - kulturminnene fra den fjerne og den nære fortid?

Er det staten, nasjonen, folket, folkegruppen, kultur - kretsen, -. Listen ble lang og sentralt sto etnisitet, ur - befolkning, minoriteter.

- Forholdet mellom det etablerte arkeologiske miljø i industrilandene, spesielt Vest - Europa og Nord - Amerika, og den tredje verden, ble sterkt fokusert.

- "Spesialistenes" undersøkelser som oftest sletter kultur - spor fra "uinteressante" perioder ble kritisert.

- At "verdensarkeologien" i praksis styres av "gamle, vise menn" ble kraftig angrepet. Yngre arkeologer og spesielt kvinners deltagelse i mer besluttede posisjoner ble etter - lyst.

- Det var ønskelig med et nærmere samarbeid innen regioner hvor man kunne fordype seg i problemstillinger som kjennes relevante netopp der.

Vesteuropeiske problemstillinger som alltid har dominert den internasjonale arkeologi, bør fortrinnsvis studeres i sin egen region. I verdenssamfunnet må de mer inter - nasjonale tema få plass.

PROGRAMMET:

Det var i alt 18 tema av varierende omfang som ble avviklet under konferansen. Flere hadde forhånds distribuerte artikler som desverre altfor mange først fikk ved ankomsten. I enkelt av sesjonene ble det forutsatt at man på forhånd hadde lest artiklene, i andre ble det et ti minutters referat, men også bare opplesning av artikler forekom. Denne forskjellige praksis gjorde at de enkelte sesjonene ble meget varierte. Mange valgte derfor å gå mellom de samtidige til - budene i håp om å få med seg de beste presentasjonene. Skulle en gå glipp av noe, kunne en kjøpe lydbånd av det en absolutt ville ha hørt da alt ble tatt opp.

Selv fulgte jeg "Public Archaeology and Cultural Resource Management" som hadde en bred oppslutning. Man tok opp spørsmål fra historien og utviklingen av kulturminnevernet til lovgivning, forvaltning, planarbeid, opplæring og trening av arkeologer til denne oppgaven.

Presentasjonen av ICHAM (International Committee on Archaeological Heritage Management) vakte interesse. Behovet kom klart frem for en bedre kunnskap om "søster - institusjoner" rundt om i verden, "guidelines" i forbindelse med dokumentasjon og forvaltning, informasjonsutveksling og praktisk bistand på mottakerlandets premisser, osv. Ellers kom man inn på de store forskjellene i kunnskapen om og registreringen av fornminner i forskjellige land. Turismens positive betydning og negative trussel ble berørt. Et generelt problem i tredje verden var den internasjonale storkapitalismens manglende respekt for andres kulturarv.

"Problems and Developments in Medieval Archaeology, 4th. to 14th. Cent" som jeg også delvis fulgte, var tradisjonelt lagt opp med presentasjon av utgravningsresultater fra land i Vest - Europa.

"Archaeological "Objectivity" in Interpretation" ble den spennende sesjonen som jeg forsøkte å følge så godt som mulig mellom de to andre. Det ble denne sesjonen som satte verdensarkeologien og de skiftende syn på denne i relieff for meg. Det var en usedvanlig stor deltagelse her i en teatersal. Her ble innleggene konsentrert ved ti - minutters presentasjoner om nær sagt alle tenkelige tema sett fra de mest forskjellige synspunkter. Hadde man ikke forstått mangfoldet innen arkeologien tidligere, ble dette en utrolig sterk opplevelse som burde vært obligatorisk for alle som arbeider i faget. Det var ikke bare verden som ble liten, men for meg som nordisk middelalderforsker ble de mange og uventede innfallsvinkler til forståelsen av fortiden et tankekors jeg sent glemmer.

PLENARSESJONEN:

Konferansen ble avsluttet med en plenarsesjon for alle 1100 deltakerne i Southamptons rådhus. Representanter for forskjellige regioner ga oppsummeringer av sine inntrykk fra konferansen og pekte på fremtidige veier å gå for arkeologien. Alle kom inn på de forhold som jeg har nevnt tidligere. Hensynet til minoriteter og urbefolkningsproblemene ble sterkt understreket da folk i salen slapp til med sine innlegg. Relasjonen mellom tredje verden og industrilandene var sterkt i fokus.

En rekke resolusjonsforslag ble fremmet. De fleste hadde tilknytning til at UISPP hadde trukket sin støtte fra Southampton - konferansen for så å holde en ny for "alle" i Maintz neste år. Også de Skandinaviske deltagerne presenterte en uttalelse som er gjengitt nedenfor.

For å unngå at en ny "offisiell" verdenskonferanse avholdes - da med representanter fra Sør - Afrika, men uten deltagelse fra resten av Afrika, Asia, Sør - Amerika og Østblokken, samlet man seg om følgende forslag:

- En midlertidig "forhandlingsgruppe" velges for (1) å diskutere synspunktene fra plenardiskusjonen i Southampton med UISPP, og (2) vurdere etableringen av en ny verdensomfattende arkeologorganisasjon i tilfelle diskusjonen (med UISPP) ikke fører frem.

En midlertidig "forhandlingsgruppe" med representanter fra de forskjellige deler av verden ble valgt mot to stemmer.

Dersom UISPP likevel skulle trumfe igjennom sin plan om å støtte en verdenskonferanse i Maintz i September 1987, vil "forhandlingsgruppen" arbeide for at deltagerne i Southampton kan møtes igjen. Man vil da utvilsomt vedta å stifte en ny konkurrerende verdensorganisasjon for arkeologer.

Maintz - konferansen vil vel nå trolig ikke bli innstilt, planleggingen kan ha kommet for langt.

Derimot bør UISPP kunne vurdere å trekke sin støtte fra denne som for Southampton, slik at den ikke får "offisiell" status. Velger man denne løsningen vil det bli tid til å finne

løsninger som kan virke samlende for arkeologien i verden. I denne sammenheng er det viktig hvordan de enkelte land og de enkelte arkeologer forholder seg. Norske arkeologer må etter mitt skjønn ta stilling. Det nytter ikke å si at politikk er uvedkommende med de konsekvenser som nå står klart frem. At jeg mener at apartheid - systemet i Sør - Afrika ikke kan tolereres er ikke så interessant, men når en toleranse på dette punkt fører til at man utelukker hele den tredje verden og østblokken fra industrilandenes arkeologi blir det alvorlig. Jeg oppfordrer derfor norske arkeologer til å drøfte denne saken slik at de kan stå frem med en klar holdning.

LITTERATUR:

Archaeological Review From Cambridge. Vol 5, nr 1.
Tim Champion and Steve Shennan.
Why The Congress had to go on. s.109.

Ian Hodder.
Politics and ideology in the World Archaeological
Congress 1986.

RESOLUSJON.

The majority of Scandinavian archaeologists present here in Southampton, and many not present, do not agree with the decisions taken by the Executive committee of UISPP to withdraw support from The World Archaeological Congress in Southampton and arrange a new world congress in Mainz. Since our representative on the Executive Committee of the UISPP voted for these decisions, we want to make it clear that this was not and is not a position shared by many Scandinavian archaeologists.

We believe it necessary to look forward now. The wide international representation and success of this Congress indicates that the UISPP was not in accordance with the opinions of world archaeology when they decided to withdraw their support from Southampton and arrange an alternative congress in Mainz. We further maintain that the Executive committee's decision was unconstitutional. The failure to act in accordance with the needs and the realities of world archaeology is in part due to the structure of the organisation and especially the rules of self-election. The first objective must therefore be to revise the statutes and the organisation of the UISPP to ensure a representation that is elected according to the rules of election of each country.

The second objective, we believe, is to withdraw official support from the Mainz congress. The reason for this is that it is the participants of the congress who

decide about proposals from the Executive committee and the Permanent council representing the permanent members of each country.

Since the participants at the Mainz congress, in all probability, will not be representative of the member nations of the UISPP, it is important that the Mainz congress is not an official UISPP world congress. Otherwise there is little hope that the decisions taken will help to solve our problems. If neither Southampton nor Mainz is the legal world congress, decisions about a reorganisation will have to be taken at the first world congress after Mainz. This will give time for negotiating and preparing proposals for necessary reorganisation of the UISPP. The Mainz congress could then become a bridge-head. There, a decision should be taken to set up a working committee with representation of the next official world congress.

If such a moderate and stepwise strategy for fulfilling our objectives cannot be accepted by the UISPP, we think that the Steering Committee set up here today should proceed to make proposals for a new international organisation.

Finally, since UISPP is an organisation linked to UNESCO, contact should be made with UNESCO, both by the Steering Committee and the representatives of each country present here, to forward our objectives.

The following Scandinavian participants in the World Archaeological Congress 1986 in Southampton call upon the UISPP

- to withdraw their unconstitutional and unjust decision to arrange an alternative world congress in Mainz in 1987
- to revise the Statutes and the organisation of the

UISPP to adjust to the needs of present day world archaeology.

To fulfil these goals we support the proposals to set up a committee representing the participants of the Southampton World Archaeological Congress to negotiate these objectives with the UISPP.

K.Helskog, O.Lunde, R.L.Andreassen, R.Jørgensen,
J.Storli, E.Engelstad, M.L.Sørensen, E.Kleppe,
P.Sinclair, G.Lillehammer, P.Aikio, K.Strømberg,
P.Simonsen, K.Kristiansen, M.Bjørnstad, U.Bertilsson,
G.Trotzig, T.Larsson, K.Damell, M.Trolle Larsen,
E.Mikkelsen, P.E.Cornell, P.Mathisen, E.Bergstrøm,
M.Harbsmeier, A.K.Lindqvist, L.Holm, C.Damm,
M.Lindgren, I.M.Mulk, M.P.Malmer, G.Oborn, M.Malarstedt,
B.Olsen.

EN FORFATTER OG FORTIDSBILDER.

BRIT SOLLI.

"Det förefaller mig omöjligt att det skulle kunna finnas människor, som inte har ett medvetet förflutet, men alla människors förflutet behöver inte nödvändigtvis innehålla vår arkeologiska förhistoria." (Welinder 1985:40)

Stadig vekk møter arkeologen ikke - arkeologers fore - stillinger om menneskenes fjerne fortid. Det kan eksempel - vis være i avisartikler, i skjønnlitteratur, eller i bildende kunst. Ikke minst under befaringer med bakgrunn i lov om kulturminner møter arkeologen mennesker med til dels klare oppfatninger om hvordan bygdas nære og fjerne fortid artet seg. Ofte spør man seg, hvorfra har ved - kommende fått sin oppfatning av fortiden? Hvordan skapes et fortidsbilde? Hvilket fortidsbilde formidler arkeologen?

Forfatteren Kolbjørn Brekstad ble i 1985 med sin debutroman "Stank av mennesker" innstilt til Nordisk råds litteraturpris. Med tillatelse fra forfatteren gjengir Nicolay den delen av romanen der det fortelles om hvordan livet artet seg i steinalderen et sted på norskekysten.

"Det begynte slik:

En dag kom to mennesker i en merkelig farkost ut gjennom fjorden. De fulgte fallsjøstrømmen langs land og hadde det på ingen måte travelt. Det var høgst dags og

solskinn, pålandsvind og steinalder.

De to fant seg en soveplass på de mosegrodde steinene under Høghammarn, og sov der storparten av etter - middagen. I kveldinga våknet de, klødde seg, gjespet og fjertet, - og så ruslet de ned i fjæra og samlet seg et måltid av sandskjell, kråkeboller og fjæremark. Etterpå greide de å fange et par halvstore måseunger mellom strand - rugen, slet hodet av dem og spiste dem. Så dovnet de seg på de mosegrodde steinene igjen, løsket seg her og der, produserte forskjellige ukultiverte lyder. Det luktet ille av disse individene; en strøm av urenslighet liksom rant ut fra de sovende menneskene.

En bustet ulv som kom langs fjærekanten i tussmørket, stanset brått da den kom inn i luftdraget fra de to som sov på steinene, - så flekte den tenner og reiste bust før den snudde og travet vekk.

Morgenen etter dro de to tilbake innover i fjorden, men noen dager senere kom de tilbake. Nå var de fire båter i følget, og hele flokken tellet ti - tolv individer. De slo seg til under Høghammarn.

Sommeren igjennom levde de et latmannsliv langs strandkanten, hele dagen opptatt med å lete etter noe spiselig, bare avbrutt av dorskhet, grynting og søvn.

I mørke høstkvelder skrek hannene sine hemningsløse brunsthyl mot månen mens hunnene ble merkelig svai i ryggen og myke i bevegelser.

Vinteren tilbrakte de som best de kunne under fjell - knauser og i bergskorter, frøs og sultet og klynket. Når matmangelen ble som verst, kastet flokken seg over den eldste og svakeste, banket livet ut av stakkaren, og rev i seg det seige, illeluktende kjøttet. I strenge vintrer skrumpet flokken inn; blå fostere ble født på vårparten og kastet på møddingen og spist av rev og kråke. Det var bare den avskrekkende stanken som hindret at flokken ble overfalt og utryddet av vilddyr. Rett nok kunne også rov - dyra bli galne av sult når vinteren ble for streng og lang,

men bare sjelden ble sultgalskapen så ille at ulv eller rev mistet luktesansen og gikk løs på menneskene.

I tusenvis av år ble menneskene boende langs strandkanten. Det skjedde lite og ingenting i løpet av den lange tiden. Stundom økte flokken i tall, men i dårligere perioder minket den igjen. Bare avfallsdyngene vokste og vokste.

Ingen av menneskene langs stranda etterlot seg noe navn; bare restene i avfallsdyngene og enkelte rester av steinredskaper, men ikke en helleristning, intet om gravskikk eller gudsbegreper." (Brekstad 1985:8-9)

I Brekstads fortidsbilde er steinaldermennesket et dyr som høster det naturen gir i gode og onde dager. Overlevelsesinstinkt er brutalt og impulsivt. Bildet av stakkaren som ble banket livet ut av er forsåvidt ikke "uarkeologisk". Forskerne diskuterte i forbindelse med funn av menneskeskjeletter fra beindynger i hellere, om kannibalisme hadde forekommet. På spørsmål om hvordan han har kommet frem til dette bildet av fortiden, skriver Brekstad i et brev til undertegnede at hans oppfatning av det fortidige mennesket sannsynligvis er et produkt av langvarig spredt og usystematisk lesning i kombinasjon med egne funderinger over temaet. Jeg spurte også Brekstad om ikke han i sin fremstilling gjør fortidsmenneskene svært passive og ute av stand til å manipulere sine omgivelser, videre om ikke dette innebærer et etnosentrisk utgangspunkt som det er lett å overføre til dagens annerledes og lavtekniske kulturer. Til dette svarte Brekstad: "Jeg har gitt uttrykk for at jeg oppfatter det fortidige mennesket i Norge (steinaldermennesket) som noe i retning av det du kaller "en passiv variabel i forhold til omgivelsene". Jeg forestiller meg imidlertid at dette har vært situasjonsbestemt - at det norske steinaldermennesket hadde mer enn nok med å holde seg i live i den fiendtlige norske -/ kystnaturen - og at dette ikke kan antas å ha noen stor overføringsverdi i vurderingen av andre lav -

tekniske kulturer."

Brekstads form er skjønnlitterær og utformningen av fortidsbildet henger naturligvis kunstnerisk sammen med romanen som helhet. Synet på mennesket som relativt passivt i forhold til sine omgivelser skiller seg imidlertid ikke grunnleggende fra det syn vi finner innenfor ulike retninger av den såkalte Nye Arkeologien (forkortes N.A.). I Skandinavia kjenner vi det fra den dominerende øko - arkeologiske innfallsvinkel, tuftet på solide tradisjoner fra Sophus Müller, A.W.Brøgger og frem til dagens tverr - vitenskaplige prosjektforskning. Systemteoretiske N.A. - modeller er selvfølgelig mer strømlinjeformede og ikke minst mer "optimale", enn Brekstads fortidsbilde. Det er imidlertid i slike systemteoretiske modeller, der utvetydige variabler fremtrer, at det grunnleggende synet på mennesket som en passiv variabel tydeligst kommer frem. Nøkkelordene er: Tilpasning og likevekt. Balansen kan forrykkes og systemet forandres i kraft av uavhengige variabler som eksempelvis; klimaendringer, demografisk press, fjernhandel. Mennesket er i denne sammenhengen en avhengig variabel som maksimerer lokalt innenfor de gitte økologiske rammer og deres adferd forsøkes forklart funksjonalistisk. Arkeologen forutsetter i og med denne forklaringsmodellen et syn på mennesket som passivt og manipulerbart.

Det gjelder med dette som med alt annet; alt er sagt før og alt er sagt bedre før. Arne B. Johansen har sagt mye i sakens anledning.

"Hos en humanist vil grunnsynet på mennesket alltid være det sentrale i modellen." (Johansen 1978:19)
 "Fantas det (som) en (atommmodell) tilsvarende klart formulert og allment kjent menneskemodell, ville det på samme måte være urimelig å forlange at den skulle refereres og etter - følges av en trosbekjennelse i hver kulturhistorisk publikasjon. Noen slike modeller finnes imidlertid ikke." (Johansen 1974:75).

I en artikkel om den postprosessuelle arkeologien hevder en av N.A.s frafalne: "The first characteristic of an alternative viewpoint is that people are seen as active. They actively negotiate social rules, creating and transforming the social structure that is constructed by the individual." (Hodder 1985:2)

Arkeologen ser her det fortidige mennesket som en uavhengig aktiv variabel eller faktor, hvis handlinger forskeren søker å forstå som intensjonelle. Dette fortidsbildet vil skille seg vesentlig fra et som er basert på et passivt menneskesyn, der individers adferd er underlagt et uavhengig fungerende system. Hvis vi ser motpolene aktiv - passiv som grunnleggende, så løsner et assosiasjonsskred av andre begrepsmessige motpoler: Individ - System, Uavhengig - Avhengig, Handling - Adferd, Intensjon - Funksjon, For - ståelse - Forklaring, Generelle prinsipper - Universelle lover, Forventning - Forutsigelse, "Subjektivitet" - "Objektivitet".

Ian Hodder har i likhet med Arne B. Johansen og Stig Welinder forkastet troen på et objektivt riktig fortidsbilde (Hodder 1984, Johansen 1974, Welinder 1985). Welinder uttaler sågar at "Männskligheten blir rikare med många olika sorters förflutet, med många olika sorters förhistoria." (Welinder 1985:40).

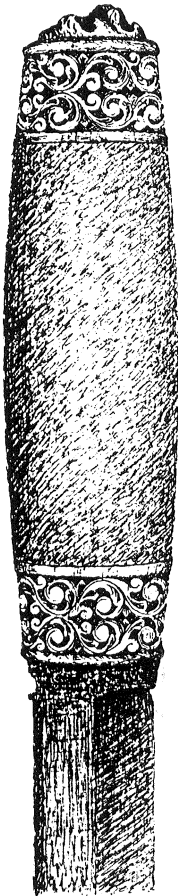
Det ser ut til at det finnes en trend som går i retning av at arkeologen bevisst må velge hvilken fortid han/hun vil skrive og formidle. Grunnleggende for dette valg er humaniora - forskerens menneskesyn. Med utgangspunkt i et grunnbilde og det aktuelle arkeologiske materialet veksel - spiller arkeologen seg frem til et "vitenskaplig" koherent fortidsbilde.

Litteratur:

- Brekstad, K. 1985 Stank av mennesker. Aventura, Oslo.
- Hodder, I. 1984 Archaeology in 1984 i Antiquity vol. LXIII, no.222, s. 25 - 32.
- " " 1985 Postprocessual Archaeology s. 1 - 26 i M.B.Schiffer (ed) Advances in Archaeological Method and Theory vol. 8.
- Johansen, A.B. 1974 Forholdet mellom teori og data. Arkeologiske skrifter no.1, Bergen
- " " 1978 Høyfjellsfunn ved Lærdalsvassdraget II Universitetsforlaget, Bergen - Oslo -Tromsø.
- Welinder, S. 1985 Existerar förhistorien, och varför gör det? i NICOLAY nr. 45, s. 36 - 40.

KUTT FRA KNIVENS KULTURHISTORIE.

TOM BLOCH-NAKKERUD.

Tollekniven omfattes med økende interesse. To av utslagene dette har gitt, finnes i bokhandelen. Bare tre år etter at Thomas Breivik kom ut med "Tollekniven - Redskap, våpen og symbol", foreligger nå "Norsk Knivbok" av Øystein Kostveit. Med undertittelen "Kniven i norsk folkeliv og formkultur" lover han kanskje mer enn noen kan holde på 145 sider.

"Norsk" mener Kostveit bokstavelig, idet han ser bort fra å ta med samekniven i boka. For leseren blir "norsk" langt på vei synonymt med "Telemark", som tydelig er forfatterens hjemfylke.

Kniven får først sin historiske behandling. De eldste knivene sies å være av flint og kvarts, avbildet som flekkekniver og flintdolker. "Der det var god tilgang på flint, finn ein dolklignande knivar".

For den lesende arkeolog signaliserer det første kapittelet manglende problemorientering hos forfatteren. Kapittelet lover "Eit oversyn over utviklinga", men gir ikke stort annet enn tilfeldige glimt fra de

første ti tusen år av knivens historie.

Fordi kniven har vært tidenes mest alminnelige redskap, er utviklingen av den godt egnet til å settes i en større kulturell sammenheng. Det er synd at denne muligheten er forsømt i "Norsk Knivbok".

Kunnskapene om tradisjon og endring i formkulturen har Kostveit trukket ut av et omfattende materiale. Ved at han presenterer kniver og knivmakere i tekst og bilder i sort/hvitt og farger, har han lyktes vel i å lage en inspirerende bok.

Hva jeg synes er av størst betydning ved "Norsk Knivbok", er at den stimulerer interessen for kniven som både bruksgjenstand og håndverksprodukt. I kapittelet "Knivlagning i dag" fører Kostveit en overbevisende

argumentasjon for kniven som hobby og fritidssysseL. I likhet med med mange andre håndverk bygger knivlaging på en teknologi som hver generasjon har gitt videre til neste generasjon. Nå som industriproduksjonen har erstattet håndverket, er vi den første generasjon som sier nei takk til denne kulturarven. Eller gjør vi det? Vår økte fritid og behov for å fylle den med et meningsfylt innhold bør like gjerne føre til at tusener av års erfaring tas i arv som fritidssysseL. Med "Norsk Knivbok" har Øystein Kostveit gitt et verdifullt bidrag til redningsaksjonen for gammel teknologi.

Øystein Kostveit:
Norsk Knivbok. 145s.
Universitetsforlaget AS 1985
ISBN 82-00-07503-6
Pris kr. 195,-.

DOKKAPROSJEKTET – EN ORIENTERING.

JAN HENNING LARSEN.

Målet med denne artikkelen er å gi en kortfattet presentasjon av det prosjektet Universitetets Oldsaksamling har for undersøkelse av fornminner i forbindelse med Oppland energiverks arbeider med utbygging av Dokkavassdraget.

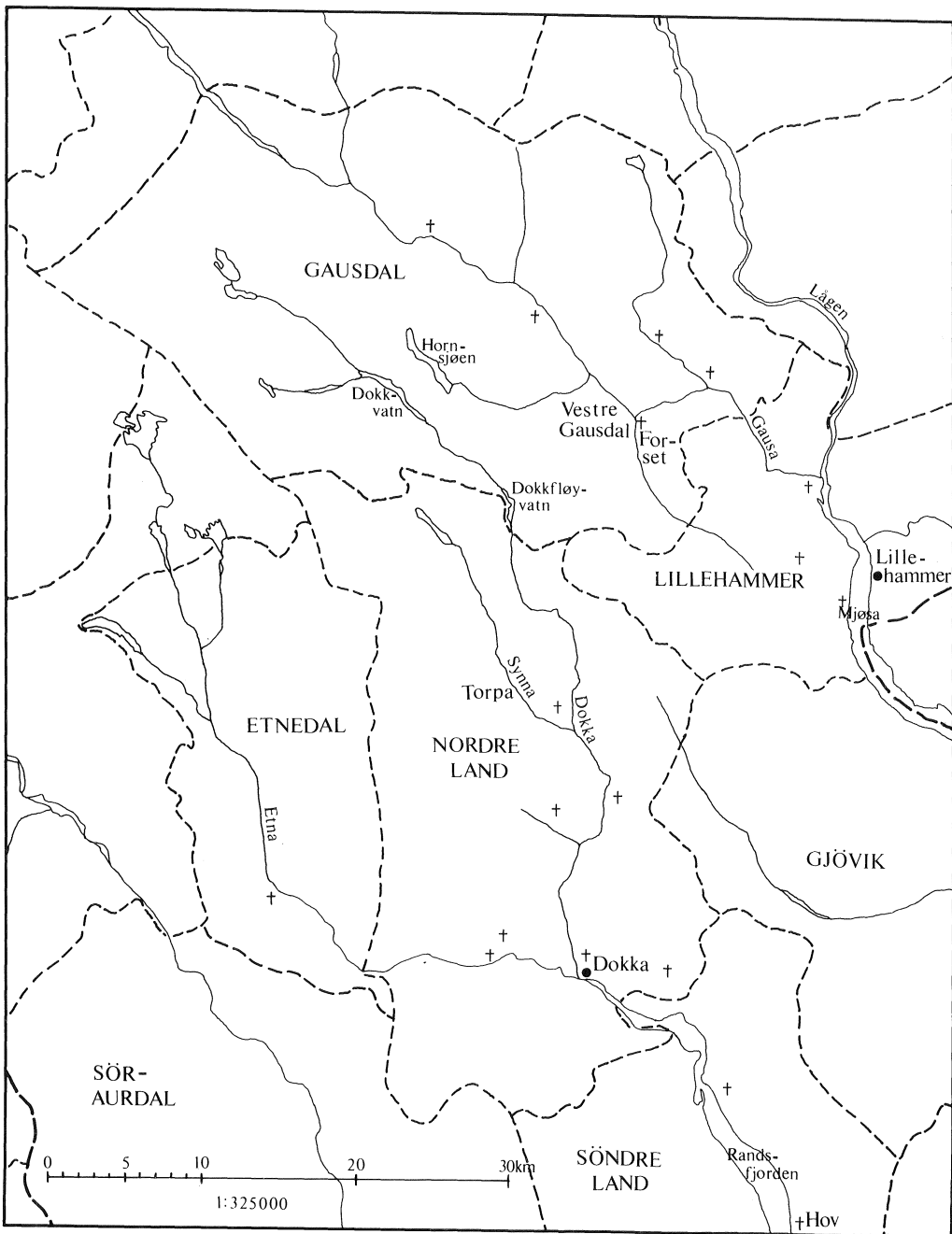
Vassdraget ligger hovedsakelig i kommunene Gausdal og Nordre Land i Oppland. Navnet Dokka skal ifølge Oluf Rygh bety "en i dypt nedskaaret Leie løbende elv" (Rygh 1898:48). Vassdraget er ca.10 mil langt, har sitt utspring i søndre del av Jotunheimen og drenerer til Randsfjorden.

De første planene om regulering av både Etna og Dokka ble lagt frem på 1960 - tallet. Alternativene var mange, og planene omfattende. Våren 1985 behandlet Stortinget planene med det resultat at det ble gitt konsesjon for Dokka, mens Etna ble midlertidig vernet.

I hovedtrekk vil utbyggingen av Dokka medføre oppdemming av Dokkfløyvatnet med 39m, dam ved Kjøljuva og inntak av vannet i tunnel og kraftverk ved Torpa og Dokka. I tillegg kommer en rekke inngrep som veier, kraftlinjer, tipper, riggområder mm. Det er imidlertid etableringen av Dokkfløymagasinet som er av størst arkeologisk interesse.

Dokkfløyvatn er i dag vel 3km. langt og har et vannspeil på 0,5km². Etter reguleringen vil størrelsen bli ca. 8km². Normalvannstanden er ifølge Økonomisk kartverk 696m.o.h., mens øvre reguleringsgrense blir langs kote 735.

Området kan karakteriseres som en lavereliggende fjelldal. Kommunegrensen mellom Nordre Land og Gausdal går langs vestbredden av Dokkfløyvatnet og slik at det meste av

stranden ligger i Gausdal. Det er et interessant problem om denne grensen avspeiler gamle bruksrettigheter.

Vegetasjonen består hovedsakelig av granskog med noe bjerk med undervegetasjon av gress og lyng. Det er store elgtrekk gjennom området, og det har vært rikt fiske i vannet.

Østsiden er slak mot seterområder som ligger 100 - 150m. høyere enn vannet. Myrer er det mange av. Vestsiden er brattere og mer berglendt.

Området har i nyere tid vært brukt jakt, fiske, beite, og skogdrift. Det går en vei langs østsiden av vannet, og det finnes noen få hytter og buer. På vestsiden finnes et par setre i neddemmingssonen. Det viktigste inngrepet i nyere tid er bygging av tømmerfløtingsdammer. Den første dammen fra midten av 1800 - tallet danner fortsatt en terskel ved lav vannstand. Den siste dammen fra slutten av 1800 - tallet er et interessant kulturminne, og utbyggeren er i konsesjonsvilkårene pålagt å bekoste bygging av modell av dette anlegget. Tømmerfløtingsaktiviteten var særlig stor rundt århundreskiftet og varte til slutten av 1960 - årene (Jacobsen 1982a, Lindtveit 1983).

På tross av at demningene har medført noe forsumping og erosjon rundt vannet, er området lite påvirket av bruken i nyere tid. Fornminnene er som helhet betraktet meget godt bevart.

I forbindelse med planene om utbygging er det foretatt omfattende utredninger, og det foreligger bl.a. fagrapporter om klima, botanikk, vilt og fiskeribiologi.

Oldsaksamlingen mottok forhåndsmelding høsten 1977, og den første registreringen ble foretatt i 1978 under ledelse av Ola Melby. Kartmaterialet var mangelfullt, planene omfattende både for Etna og Dokka, og det innledende arbeidet fikk derfor preg av å være en prøveregistrering for å bringe klarhet i hvor det kunne finnes fornminner og hvilke forn - minnetyper det kunne være tale om,

Resultatet etter første sesong var seks fornminne - lokaliteter; en veideristning, tre enkeltliggende kull - grop(er) og to lokaliteter med tre kullgrop(er) hvor det i en grop fremkom slagg (Melby 1978).

Arbeidet fortsatte i 1979 under ledelse av Pål Evensen. Fremdeles var kartmaterialet dårlig og områdene store. 21 nye lokaliteter ble kartlagt, deriblant to steinalderbo - plasser, fem sikre dyregrover og tre store jernvinneanlegg med 5 - 7 grop(er) (Evensen 1979). Området var fortsatt på langt nær tilfredsstillende registrert.

På grunnlag av dataene ved disse registreringene avga Oldsaksamlingen uttalelse om utbyggingen i 1980. Her be - klaget man utbyggingen, men fant ikke å kunne gå imot planene.

De neste registreringene ble foretatt i 1982 under ledelse av Harald Jacobsen. Hovedvekten var lagt på nye alternativer for overføring av vann til Dokkfløyvatnet. Viktig var det at man ved denne anledningen foretok en dybderegistrering av et område på 1 km^2 ved Dokkfløyvatnet. Tidligere var det nedlagt to dagsverk i felt i det ut - valgte området, og man benyttet nå ytterligere fem dagsverk i begynnelsen av juni da vegetasjonen lå nede. Antallet registrerte kulturminner i testområdet økte nå fra 11 til 19, dvs. en økning på 73% (Jacobsen 1982b).

I 1983 foretok man igjen registreringer, denne gang under ledelse av Frode Jakobsen. Det ble nedlagt stort arbeid i registreringer ved Dokkfløyvatn og 40 nye lokal - iteter ble kartlagt. Antallet fornminner var fordoblet, og man var kommet opp i 78 lokaliteter med omtrent 140 fornminner i og ved magasinområdet (Jakobsen 1983).

I ettertid ser man klart at Oldsaksamlingen nå skulle ha tatt opp sin tidligere uttalelse om utbygging av vass - draget til ny vurdering. Dette skjedde ikke da man følte seg bundet av tidligere utsagn, og saken ble da heller ikke behandlet i de styrende organer. Det synes klart at en kraftigere profilering av fornminneinteressene på dette tidspunktet ville medført at man senere ikke fikk såvidt store problemer med utbygginger.

Siste runde med feltarbeider før konsesjonsbehand -

Bilde 1. Parti fra utløpsosen i Dokkfløyvatnet med deler av tømmerfløtningsanlegget.

Bilde 2. Jernvinneplass (DR 69) før utgravning. Dokkfløyvatnet i bakgrunnen. Foto: T.B.Nakkerud.

lingen i Stortinget utførte man i 1984 under ledelse av Harald Jacobsen. Arbeidet var konsentrert til de områder det først ville bli tale om anleggsarbeider ved start av utbyggingen. Ved selve Dokkfløyvatnet ble det ikke gjennomført registreringer eller utgravninger, men en del av arbeidet ble utført i tilknytning til området der dammen var planlagt bygget, ca. 4km syd for utløpet av vannet. En samlet vurdering av de arkeologiske arbeidene til og med denne feltsesongen viste at 181 enkeltobjekter ville bli berørt ved utbygging (Jacobsen 1985).

I 1985 ble det foretatt begrensede undersøkelser i Dokkfløymagasinet. Foruten at mindre områder som kunne hindre anleggsstart ble utgravd, foretok Sheila Coulson og Ove Olstad en målrettet registrering etter boplasser fra steinbrukende tid. Resultatet var at antall boplasser ble øket fra 3 til 28.

De foretatte registreringene er i hovedsak begrenset til det området som vil bli neddemmet. For å få et bilde av fornminnebestanden, bl.a. for vurderingen av omfanget av jernvinna og dyregravsfangsten i området, er det viktig å utvide undersøkelsesområdet til nærliggende områder. Energiverket har protestert mot at det skal utføres gravinger utenfor magasinområdet. Ut fra prosjektets vitenskapelige målsettinger er det viktig å få til mindre og begrensede undersøkelser også i det tilliggende område. Dette gjelder bl.a. seterområder som ikke blir neddemmet på østsiden av Dokkfløyvatn. Undersøkelser utenfor områder som er direkte berørt er med hell gjennomført både på Hardangervidda (HTK) og i Ulla-Førre. Det vil være av stor betydning å løse dette spørsmålet under det videre arbeidet. Det er imidlertid klart at de vesentligste interessene er knyttet til selve magasinområdet, og at undersøkelser utover dette vil være minimale sett i forhold til den totale omkostningsramme.

På grunn av flytting av kontorene og omlegging av fornminneregisteret til EDB, kan det totale antall berørte fornminner ikke oppgis med sikkerhet, men det synes å være tale om en veideristning, 46 steinalderboplasser, ca. 25 hustuffer, noe i underkant av 50 dyregraver for elg og nær 40 jernvinneplasser med et par hundre kullgroper. I alt

vil vel 300 fornminner bli berørt ved oppdemmingen av Dokkfløyvatnet.

For å kunne møte de store utfordringene en sanering av den store fornminnemengden ville bety, nedsatte Oldsak - samlingen i 1985 en prosjektforberedende gruppe for å ut - arbeide målsettinger og budsjett. Prosjektets hovedtema ble foreslått å være "ressursutnyttelse i et østnorsk skogs - og lavfjellsområde". Tre temaer pekte seg ut; bruken av området i steinbrukende tid, jernutvinning i jernalder og middelalder og historisk arkeologi: jakt, fangst, fiske, seterbruk og tømmerfløting. For å løse disse problemene var det behov for tre arkeologer i hel stilling samt deltidsengasjement av pollenanalytiker.

Stillingene ble lyst ut sommeren 1985, og prosjekt - ledelsen tiltrådte fra begynnelsen av 1986. Sheila Coulson fikk ansvaret for steinalderdelen, Harald Jacobsen for historisk arkeologi og Jan Henning Larsen for jernvinne - undersøkelsene. Helge Høeg ble engasjert til å ta seg av de pollenanalytiske undersøkelsene innen en ramme på et årsverk. For å sikre en faglig forsvarlig gjennomføring av prosjektet har Oldsaksamlingens Råd oppnevnt en styrings - gruppe på fem personer. I 1986 har denne gruppen bestått av Arne Lie Christensen, Svein Indrelid, Egil Mikkelsen, Bjørn Myhre og Perry Rolfsen. Man baserer seg på møter mellom styringsgruppen og prosjektledelsen før og etter hver feltsesong.

Feltarbeidet er forutsatt å skulle utføres i løpet av årene 1986, 1987 og 1988. Avviklingen av prosjektet er be - regnet til utgangen av 1989, og dette året er avsatt til bearbeiding av resultatene. Feltarbeidet har en ramme på 800 ukeverk, og det er forutsatt at 40% av dette skal ut - føres av lokal arbeidskraft. Man har budsjettert med til - strekkelige midler til analyser og utredninger fra andre faggrupper. I alt har budsjettet en ramme på 9,8 millioner 1985 - kroner. I tillegg kommer ytelser fra Oppland ener - giververk som innkvartering, lønn til lokal arbeidskraft, maskiner, utstyr, mm., slik at de samlede omkostningene er beregnet til 12,4 millioner kroner. Til forarbeider er medgått nær en million kroner.

I utgangspunktet var en av målsettingene at prosjektet skulle være formidlingsorientert. Man hadde budsjettert med egen informasjonsmedarbeider i de to første feltsesongene. Oppland energiverk har ikke godkjent dette; i utgangspunktet var det deres egen ide. Man håper imidlertid å løse dette problemet innen neste feltsesong. Likevel arbeides det med planer om utstillinger og TV - program. Med de betydelige ressursene som vil medgå til undersøkelsene anser man det som svært viktig at lokalbefolkningen får del i resultatene.

Selv om man gjennom flere år hadde gjort Oppland energiverk oppmerksom på at utgravningene av de tallrike fornminnene ville bli svært kostbar, mottok man ved starten av prosjektet melding om at styret i energiverket ikke ville godta budsjettet, og at det ville bli anket inn for Miljøverndepartementet. Skriftlig foreløpig klage forelå i mars 1986, og begrunnet klage først i slutten av april. Ankepunktet var størrelsen på budsjettet. Av poster som ble påklaget, kan nevnes den ordningen med administrasjons - omkostninger Oldsaksamlingen er pålagt å benytte av Univer - sitetsdirektøren, og ordningen med utbetalingen av kost - godtgjørelse til heltids - og sesongengasjert personale. Det hevdes at det er andre fornminner utenfor regulerings - sonen, og at det derfor ikke kan være påkrevet med så store undersøkelser.

Ankesaken har medført en omfattende korrespondanse og møtevirksomhet. Det vesentligste av Oldsaksamlingens ut - talelser har vært avgitt i løpet av feltsesongen, og dette har gått på bekostning av det faglige arbeidet. Det er ennå ikke fattet noen avgjørelse om saken snart et år etter at man mottok signaler om at budsjettet ikke ville bli aksept - tert.

Foreløpig har man bare garanti for midler til den feltsesongen som nå er avsluttet samt for midler til pro - sjektleder i tre år og to prosjektmedarbeidere i to år. Ankesaken har skapt store problemer og gitt usikkerhet for gjennomføringen av prosjektet. Så vidt jeg vet er det første gang budsjett i forbindelse med vassdragsutbygging er blitt anket. Det kan nevnes at størrelsen på de arbeider Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk driver m.h.t. elg - trekkene i området også er anket til Miljøverndepartementet.

Arbeidene som er utført i 1986, har likevel måttet ta utgangspunkt i de rammene Oldsaksamlingens Råd har lagt opp gjennom sin behandling av budsjettet. Det er foretatt omfattende nyregistreringer med innlegg av fornminnene på flybilder. Antallet fornminner er øket betraktelig, bl.a. er antallet berørte steinalderboplasser øket fra 28 til 46, en økning på 64%. Mange nye dyregraver, tufter og jernvinneplasser er også blitt kartlagt.

Det er blitt foretatt mindre prøvegravninger av alle steinalderboplassene, og en boplass er på det nærmeste totalgravet. Boplassene synes å være såvel mesolitiske som neolitiske. På boplassene finnes redskaper av flint, kvartsitt og bergkrystall. Det synes som om det i en viss utstrekning er benyttet lokal kvartsitt. Deler av ni dyregraver er undersøkt, i stor utstrekning ved hjelp av gravemaskin, og det er foretatt prøvegravninger i seks hustufter og en tuft er totalgravet. Gjennomgående er kulturlagene tynne og gjenstandsmaterialet sparsomt. De data man har om beliggenhet og utseende vil trolig ha stor betydning for registreringer i østnorske skogs- og lavfjellsområder.

Blant jernvinneplassene har man konsentrert seg om fem. Alle synes å tilhøre hovedtypen i området hvor kullgroper og ovner ligger konsentrert i et lite område. Det er særlig lagt vekt på å få frem data om ovner og arbeidsområdet rundt. De undersøkte ovnene er små sjaktovner av leire med diameter ca. 0,5m. De er omgitt av en ramme av heller, og de synes å ha mye til felles med ovner som er undersøkt på Møsstrand i Telemark (Martens 1972:). Av kullgroperne er tre delvis utgravet for hånd, og nærmere 20 er undersøkt ved hjelp av gravemaskin. Fra tidligere foreligger det tre 14C-dateringer fra kullgroper med resultat 1100 - 1300 e.Kr. (Jacobsen 1985:63).

Det er samlet inn en rekke prøver, bl.a. til 14C-dateringer. Resultatene fra pågående analysearbeider vil til en viss grad være avgjørende for videre prioriteringer. Selv med ubeskårede midler i forhold til det oppsatte budsjettet, er det klart at man bare kan totalgrave en liten del av de mange fornminnene. Ut fra de rent

vitenskapelige problemstillingene er heller ikke dette på - krevet. Bl.a. vil man ut over prøvegravningene bare totalgrave 5 - 7 steinalderboplasser.

Arbeidet med prøvegravninger av hustufter vil måtte fortsette, og det vil trolig være ønskelig med mer inngående utgravninger av 10. På jernvinneplassene må arbeidet føres videre med avtorving av store områder for om mulig å komme på spor av bl.a. tufter. Ett anlegg vil bli særlig priori - tert i 1987. Her ligger det meget store slaggblokker rundt en liten kolle hvor ovnene trolig har stått. Det er kjent et par slike anlegg utenfor reguleringsområdet i Gausdal. Videre er det funnet noen få slike anlegg ved registreringer for Det økonomiske kartverket, bl.a. i Ringsaker i Hedmark og i Numedal i Buskerud. Inngående undersøkelser av denne typen anlegg er aldri foretatt, og datering er usikker.

Prosjektet har vært omfattet med stor interesse fra såvel massemedia som publikum. Det har vært store oppslag i rikspresse som lokalpresse, og det er laget radioprogram på lokalnettet og riksnettet. Det har vært innslag i lokal - TV og NRK ønsker å lage mer utfyllende programmer i 1987. Re - aksjonene på prosjektet har vært udelt positive. Man har særlig vært opptatt av problemet med vassdragsutbygging kontra kulturminnevern, og man har ikke nølt med å karakt - erisere utbyggingen som rasering av store kulturverdier. Erfaringen viser at det synes å være vanskeligere å skape interesse i massemedia om den faglige delen av prosjektet.

I 1986 er det nedlagt nærmere 300 ukeverk i felt av korttidsengasjert personale i tillegg til det arbeidet som er utført av prosjektledelsen. Feltsesongen var på 18 uker, og det meste av tiden lå antall deltagere på over 20. Som nevnt er det avtale om utstrakt bruk av lokal arbeidskraft. Totalt sett er erfaringene med dette gode. En fordel har vært at man har sluppet å ha en del administrative arbeider, og man har unngått for stor leir. Opplegget har imidlertid vakt en del reaksjoner blant arkeologistudentene i Oslo da bare velkvalifiserte studenter er blitt tilsatt. Det arbeides med å løse dette problemet. Trolig kan en vei å gå være en sterkere innretting av feltutdannelsen for arkeologistudenter

på de utfordringer undersøkelser i utmarksområder vil bety.

Prosjekter knyttet til eksternfinansiert virksomhet ved universitetene har i regelen en klart definert funksjonstid, og det er derfor en viktig oppgave for administrasjonen å legge forholdene til rette slik at tiden kan nyttes effektivt til det faglige arbeidet. I så måte har Dokkaprojektet dårlige erfaringer hvor svært mye tid er gått med til først å etablere kontorer og dernest innen samme år å flytte kontorene.

Etter de erfaringene man har med undersøkelsene i tilknytning til utbyggingen av Dokkavassdraget, synes det å være to forhold arkeologene må ta i betraktning. For det første er det viktig å legge stor vekt på forhåndsundersøkelser. Til siste dag i inneværende feltsesong opplevde vi at det stadig var mulig å finne uoppdagete fornminner. Registrering med forskjellig vegetasjonsutvikling er viktig. Vi planlegger ytterligere registreringer i 1987, og da så tidlig i sesongen at vegetasjonen ligger nede. Godt kartmateriale er en forutsetning, og tolking av flybilder i stor målestokk vil kunne gi verdifulle informasjoner.

Ut fra data ved de første registreringene og vurdering av bl.a. topografi er det viktig at registreringene legges opp målrettet slik vi så det ble gjort ved Dokkflyvatn i 1985.

Viktigst er det imidlertid at kravene til undersøkelser er klart spesifisert i konsesjonsvilkårene, og at det på forhånd er klart hvilket omfang undersøkelsene skal ha.

Litteratur:

- Evensen, Pål 1979: Etna - Dokkavassdragene 1979.
Universitetets Oldsaksamling.
Topografisk arkiv.
- Jakobsen, Frode 1983: Kulturminner i deler av Etna - og
Dokkavassdragene, Oppland. Stensil.
Universitetets Oldsaksamling.
- Jakobsen, Harald 1982 a: Ressursutnyttning ved Dokkfløyvannet.
Landingen 1982.
- Jakobsen, Harald 1982 b: Kulturminner i deler av Etna - og
Dokkavassdragene, Oppland. Stensil.
Universitetets Oldsaksamling.
- Jakobsen, Harald 1985: Kulturminner i deler av Etna - og
Dokkavassdragene, Oppland. Stensil.
Universitetets Oldsaksamling.
- Lindtveit, Torleif 1983: Dokkfløydammen. Landingen 1983.
- Martens, Irmelin 1972: Møsstrand i Telemark. Viking XXXVI.
- Melby, Ola 1978: Innberetning om arkeologiske
(Kulturhistoriske) prøvereg -
istreringar i Etna - og
Dokkavassdraga, Oppland fylke.
Universitetets Oldsaksamling.
Topografisk arkiv.
- Rygh, Oluf 1898: Norske Gaardnavne. Forord og
innledning. Kristiania.

HALLO I HULLET!

Langt, langt ute
på et flatt jorde,
er det et digert hull.

Ser du nærmere etter,
vil du oppdage at det ikke inneholder
vann, men arkeologer.

De ligger der og kryper
og av og til vaker
de opp med bøtter i sine hender.

Når stakkaren først har forvillet
seg opp fra hullet,
er sraffen et par timer ved sollet.

Stakkaren sollar
og finner rester
etter fortidas mennesker.

Fra sitt dype hull,
smiler han opp til
publikum og forteller tull.

Han viser noen råtne tenner
i sine skitne hender,
og sier: "Dette er basis for en av våre teorier".

Vi er jordrotter
som graver
etter historier.

Og smiler
når vi graver
fram sensasjoner.

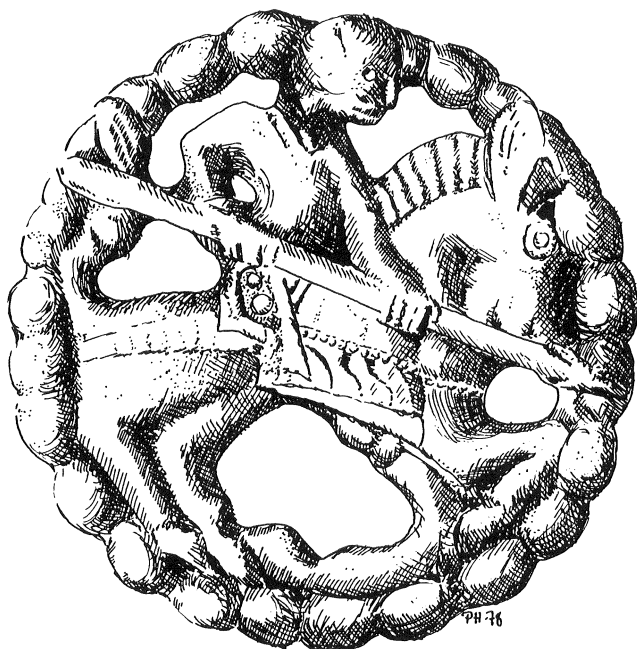
Eller tar jeg feil?

Sigve Espeland.

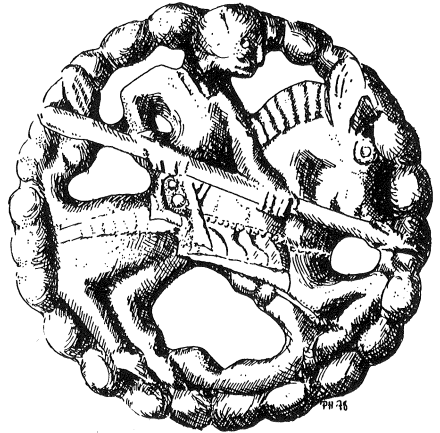
Det vil igjen bli mulig å få bundet inn gamle nr av Nicolay. Denne gang er det nr 31-45 som står for tur. Heftene blir bundet i rødt med gullskrift. Innbindingen vil koste kr 100,-. Interesserte sender heftene sine til oss. Vi kan stadig tilby løse hefter til dem som ikke har komplett serie.

Postgiroinnbetalingskort for betaling av innbinding og eventuelle løse hefter vedlegges når vi sender tilbake de ferdig innbundne heftene.

Forfatter og enmeregister bindes sammen med heftene.

VIKING

Støtt arkeologisk arbeide!

Tegn Dem som medlem i Norsk Arkeologisk Selskap

Kontingenten er kr. 100,- for vanlig enkeltmedlem

" 120,- for familiemedlemskap

" 50,- for studenter (og skoleelever)

Kontingent for personlig livsvarig medlemskap skal for ordinære medlemmer være 20 ganger den årlige kontingent. Alle medlemmer får gratis tilsendt årsskriftet VIKING på ca 140 sider.

Vi arrangerer hvert år en tur i Norge eller til andre land under ledelse av topp-fagfolk.

En dagstur.

Flere foredragsaftener med gratis adgang.

Sekretariatets kontor: Vikingskipshuset, Huk Aveny 35,
0287 - Oslo 2.

Kontortid: Tirsdag og torsdag. Kl. 9 - 15.

Salg av selskapets publikasjoner:

Eldre årganger av "Viking" kan skaffes fra 1955.

Til medlemmer er prisen:	Kr.20,-	for årgangene	1955-1966
	" 30,-	" "	1968-1969
	" 50,-	" "	1970-1974
	" 60,-	" "	1975-1977
	" 80,-	" "	1978-1980

Studentmedlemmer betaler henholdsvis kr.10,-, kr.20,-, kr 25,-, kr.30,- og kr.40,-.

INNHOOLD

FORORD.....3

Inger Helene Vibe Müller:
Gravskikk som kilde til studium av
kristningsprosessen.....4

Øivind Lunde:
Kan arkeologien forbli politisk
nøytral?.....14

Brit Solli:
En forfatter og fortidsbilder.....24

Tom Bloch Nakkerud:
Kutt fra knivens Kulturhistorie.....30

Jan Henning Larsen:
Dokkaprojektet - en orientering.....33

